

УДК 338.242.2 (477)

РИНКОВА ІНТЕГРАЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЯ, ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ

Лисюк В.М., Деркач Т.В.

У статті розглядаються проблеми економічної інтеграції, як економічного явища, а також розкривається зміст, сутність цього поняття, механізми та складові елементи економічної інтеграції, як процесу та її вплив на її розвиток економічних систем різного рівня. Особливої уваги автори приділяють дослідженню інтеграційних процесів, що відбуваються на товарних ринках.

Постановка проблеми. Інтеграція, як спосіб об'єднання, за визначенням економічних систем, виступає досить ефективним рушійним механізмом економічного розвитку. Але, включення інтеграційних механізмів, на нашу думку, як і на думку авторитетних у світі економістів, має бути зваженим і обґрунтованим рішенням, яке також має передбачати всі можливі наслідки [1, 2, 4, 6, 10].

Проблемі дослідження економічної інтеграції на міжнародному рівні присвячені праці відомих вчених, зокрема: Гейця В.М., Гайдуцького П., Губерної Г.К., Дергачова В.О., Мунтіяна В., Лісоволика Я.Д., Сіденка В.Р., Valassa В. та інших. Але дослідженню глибинних інтеграційних процесів, їх причин, рушійних сил, механізмів, що відбуваються у надрах національної економіки та її ринків, приділено увагу незначної кількості робіт [1, 2, 6, 10, 13].

Аналіз досліджень проблеми. Дослідження та результати, що послідовно викладені у цій статті є продовження попередніх досліджень авторів та базуються на певних постулатах теорії економічного розвитку. Перший з них стверджує, що найбільш ефективні результати розвитку економічних (суспільних) систем досягаються при органічному поєднанні двох теорій – еволюційного та революційного шляхів розвитку. Мається на увазі, що накопичення кількості ресурсів, необхідних для розвитку економічної системи задля переходу її на більш високий рівень розвитку, відбувається еволюційним шляхом з включенням механізмів розширеного відтворення цих ресурсів (які вкупі можливо назвати сукупним капіталом). Другий постулат стверджує, що сам перехід, тобто, зміна якісного стану економічної системи, відбувається революційним, тобто

стрибокподібним шляхом. Це такий процес, коли економічна система із одного укладу розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, переходить до іншого – наступного, або, згідно теорії Маслоу-Портера від однієї стадії «факторів виробництва» до наступної стадії «інвестицій», і далі «інновацій».

Зрозуміло, що і сам цей перехід, хоч умовно і називається революційним, може бути розтягнутий у часі, протяг якого важко розрахувати. Відповідно, за цей перехідний період (період адаптації), відбуваються певні трансформації економічної системи, які, певним чином її ослаблюють – роблять не стійкою і при цьому вона несе певні втрати, які можуть виразитись, як показав досвід деяких країн у частих кризах, що супроводжуються інфляцією, а також у збільшенні безробіття, чисельності банкрутств підприємств, падінні рівня доходів населення, тощо, а також при цьому, можуть погіршуватись інші макроекономічні показники країни. Отже, Україна при вступі до СОТ, відчула це на собі.

Саме у цей період інтеграція має відігравати позитивну роль, механізми якої спроможні пом'якшити негативи шляхом зменшення бар'єрів, наприклад, зовнішньо торговельних: митних, тарифних і нетарифних, або внутрішніх бар'єрів на національних ринках шляхом об'єднання суб'єктів інтегруючих сторін, покращення умов товарообмінних операцій тощо, і в цілому має сприяти скороченню перехідного терміну і, відповідно, - часу, коли економіка знаходиться у нестабільному стані.

Якщо розглядати технологічний аспект інтеграції, тобто у вигляді сукупності процесів, які при цьому відбуваються у економічній системі держави, що інтегруються, то їх, можливо, уявити як такі, що відбуваються під впливом спонукальних мотивів (механізмів), що в свою чергу включаються під впливом економічних інтересів нижчого рівня, тобто особистих, підприємницьких або корпоративних інтересів.

Доведено, що у ринковій економіці найбільш потужні механізми економічного розвитку включаються і діють під впливом, у першу чергу, корпоративних інтересів, а проявляються ці інтереси через діяльність корпорації на товарних ринках, на глобальних ринках переважають інтереси транснаціональних корпорацій (ТНК).

Стає все більш очевидним, як показує аналіз світогосподарських відносин, що в останні часи відбуваються суттєві геополітичні і економічні зрушення, які все більш помітно формують контури майбутнього наших економік. Насторожує, що воно не уявляється нам в повній мірі таким, що відповідає інтересам значної частини населення світу, а також містить немало загроз і ризиків. Мова йде про процеси

глобалізації економіки, які активно нав'язуються світу з боку країн з найбільш сильними економіками світу та ТНК, що контролюють світові ринки. Це було б не так погано, якщо б таким чином ще більш не занепадали поки що більш слабкі економіки, а навпаки, вони розвивались би завдяки такій глобалізації. Однак, значне розшарування населення цих країн за рівнем життя, свідчить про зворотне. В Україні це теж помітно і може привести до майбутніх дезінтеграційних процесів, як це відбувалось у 90-х роках минулого сторіччя. Отже, визначені переваги інтеграції можуть реалізовані при збереженні національних особливостей і економічної бази країн, що інтегруються при збереженні їх суверенітету.

При умові від'ємного ефекту при інтеграції, процес дезінтеграції може бути досить болючим, як це ми бачимо на прикладі Греції, який супроводжується значним спадом стратегічних галузей економіки (промисловості сільського господарства), втратою робочих місць, виробничого потенціалу, погіршенням життя населення, зниженням рівня споживання основних продуктів харчування тощо.

Виклад результатів дослідження. Для детального, всебічного і глибинного дослідження інтеграції, як явища і економічної категорії, автори ввели поняття «ринкова інтеграція», як акцентованого змістовного поняття економічної інтеграції. Обґрунтування цього, базується на наступних трьох висновках.

1. Доведено у попередніх працях, що ринок, (у першу чергу – товарний) є складовим самостійним елементом економічної системи ринкового типу, у якому відбуваються (у його межах) всі (майже всі) економічні процеси, що й у масштабах національної економіки. Тобто ринок можна уявити, як міні-модель економічної системи держави і одночасно, інтегрованої економічної системи, наприклад, типу ЕС.

2. Сам ринок – це є інтегрована економічна система, у якій господарюючі суб'єкти, що належать до різних секторів ринку: сировинного, переробного, інфраструктурного та споживчого, об'єднані у єдиний відтворювальний цикл вертикальними інтеграційними зв'язками – механізмами товарно-грошового обміну.

3. Ринок, як і вся економіка, не є застиглою системою – у нього постійно відбуваються трансформаційні процеси, у яких беруть участь його суб'єкти. До таких процесів відносяться: об'єднання господарюючих суб'єктів за різними механізмами шляхом, наприклад, злиття, поглинання або придбання часток активів, а також, відокремлення, банкрутство, утворення і вихід на ринок нових суб'єктів, укладення нових зв'язків між ними, або розривання старих тощо. Таким чином на ринку відбуваються постійні інтеграційні трансформації у результаті дії інтеграційних

механізмів. Це може супроводжуватись порушенням ринкової рівноваги між попитом і пропозицією, виникненням дефіциту, або надлишку товарного запасу, ціновими коливаннями тощо. Тобто, на товарному ринку, відбуваються всі процеси з відповідними наслідками, що і в національній економічній системі.

Розглядаючи ринок, як ключовий елемент економічної системи, ми вважаємо, що саме з нього починаються всі інтеграційні процеси і органічно в його надрах вони зароджуються і звідси органічно витікають, переливаючись на більш високий рівень.

Розуміючи товарний ринок як економічну систему у структурі національної економіки, в якій формується відтворювальний цикл споживчої вартості товару у визначених релевантних межах: товарних, географічних (територіальних), часових можливо спостерігати ті певні інтеграційні процеси, що відбуваються у його надрах і призводять до певних трансформацій, як самих суб'єктів цього ринку, так і відносин, що відбуваються між ними у процесі виробництва і просування на ринку товарів і відтворення споживчої їх вартості (рис.1) [12].

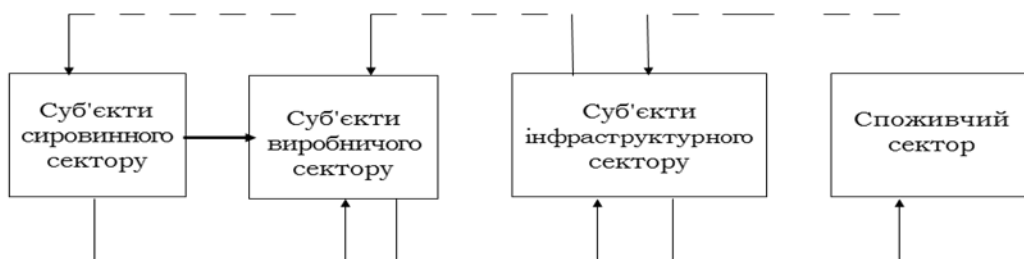

Рис.1 Секторна структура товарного ринку

Інтеграційні процеси, що виникають на товарних ринках, за попередніми дослідженнями, мають, як правило, загальну мету – об'єднання господарюючих суб'єктів з метою набуття ринкової влади, але механізми інтеграції можуть бути різні, а саме: злиття, поглинання (у цих процесах напрямки інтеграції можуть бути різні, а саме: вертикальна, або горизонтальна інтеграція), кооперація, кластеризація, лізинг, франчайзинг, субконтрактація, створення підприємницьких мереж тощо.

А якщо розглядати цю проблему через товарні ринки як ключову структуру ринкової економіки, розвиток яких є індикатором стану національної економіки, то напрошуються наступні висновки. Так, у попередніх дослідженнях, у тому числі і наших, доведено, що

інвестиційна привабливість товарного ринку, ототожнюється з його ефективністю і залежить від:

- стабільності відтворювальних процесів, що відбуваються на ринку та складають у сукупності відтворювальний цикл ринку;
- відсутності суттєвих бар'єрів входження нових суб'єктів на ринок, тобто задовільних конкурентних відносин;
- інших чинників, серед яких спроможність у різних формах інтегруватись у ринок малих та середніх підприємств та займаючи вільні ніші, сприяти вирівнюванню існуючих диспропорцій і підвищенню ефективності функціонування всього ринку.

Таким чином, інтеграційні процеси, що відбуваються на товарних ринках в цілому впливають на ефективність їх діяльності, а також на загальний стан національної економіки. Але для того, щоб ці процеси, які сьогодні відбуваються стихійно, спрямувати у вигідне для національної економіки русло, необхідно вирішити цілу низьку завдань, а саме:

- визначити форми інтеграційних структур, що найбільш ефективно діють на національних товарних ринках;
- встановити найбільш ефективні інтеграційні механізми, пристосовані до тих чи інших товарних ринків;
- розробити та запропонувати регламенти впровадження інтеграційних механізмів, що мають враховувати та узгоджувати економічні інтереси учасників ринку;
- визначити необхідні заходи інституційного забезпечення впровадження ефективних інтеграційних механізмів на вітчизняних товарних ринках;

Вирішенню цієї групи питань буде сприяти як підвищенню ефективності функціонування національних товарних ринків, так і зростанню національної економіки в цілому.

Але задля цієї мети необхідно визначити, які ж інтеграційні процеси відбуваються на вітчизняних товарних ринках, їх види, причини, що спонукає включенню інтеграційних механізмів і які очікуються наслідки від інтеграції. З цією метою ми ввели поняття «ринкова інтеграція», або «інтеграція ринку», сутність якого послідовно розглянемо.

Якщо звернутись до класичного визначення терміну «інтеграція» (від лат. *Integration*), то він означає – оновлення, цілісність, об'єднання). А відповідно до економічних систем поняття «економічна інтеграція» - це об'єднання економічних систем, суб'єктів господарювання (або їх часток), що діють на ринку, з метою взаємного їх збагачення (оновлення). Сутність цього поняття відокремлює його від інших видів інтеграції, зокрема, військова, політична тощо.

Сутність інтеграційних процесів, що відбувається в середині товарного ринку, полягає у об'єднанні господарюючих на ринку суб'єктів у єдиний цілісний процес (цикл) відтворення споживчої вартості товару, що обертається на ринку. При цьому, мета інтеграції товарного ринку відображається комплексом наступних завдань:

- підвищення ефективності господарюючих суб'єктів на ринку;
- покращення інвестиційної привабливості ринку для залучення інвестицій (у тому числі іноземних);
- подолання диспропорцій, що виникають на ринку;
- підвищення народногосподарської ефективності функціонування ринку в цілому;
- створення умов для міжнародної інтеграції стратегічних ринків.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в надрах товарного ринку, мають певні причини та природу. При цьому, у результаті дії інтеграційних механізмів, на ринку виникають нові – «інтегровані структури» (табл.1).

Співставляючи механізми інтеграції і результати їх дії, можливо відмітити, що в результаті дії таких механізмів, як: злиття, поглинання, придбання часток активів, виникають такі нові інтегровані структури, як: корпорації, холдинги, ТНК. А такі інтеграційні механізми, як кооперація, лізінг, франчайзинг, аутсорсінг, що діють на договірній основі і сприяють утворенню таких інтегрованих структур, як – асоціації, кооперативи, кластери, СП, підприємницькі мережі.

Таблиця 1

Інтеграційні процеси, що відбуваються на ринку

Механізми інтеграції	Інтегровані структури
1. Злиття 2. Поглинання 3. Придбання 4. Кооперація 5. Лізінг 6. Франчайзинг 7. Аутсорсінг ...	1. Корпорації 2. Холдинги 3. Кооперативи 4. Кластери 5. Асоціації 6. Спільні підприємства (СП) 7. ТНК 8. Підприємницькі мережі

В залежності від сполучення виду та учасників ринкової інтеграції, можливо розглядати наступні види інтеграції:

- суб'єктна - об'єднання підприємств-господарюючих суб'єктів ринку;
- функціональна - об'єднання та перерозподіл функцій суб'єктів ринку;
- товарна - залучення товарів (послуг) іншого ринку для виконання робіт (функцій) суб'єктами даного ринку (тара, обладнання, транспортні послуги тощо);
- логістична - організація оптимальних логістичних схем товароруку на ринку з мінімальними витратами часу, матеріальних і фінансових ресурсів з регламентацією дотримання учасниками ринку логістичних схем.

Відомий підхід до аналізу інтеграційних процесів, що відбуваються на ринках, базуються на визначенні їх секторних напрямків, у цьому плані їх можна поділити на: горизонтальну інтеграцію, вертикальну та змішану. Горизонтальна інтеграція – це об'єднання господарюючих суб'єктів одного профілю та виду діяльності, що діють в межах одного сектору, наприклад, підприємницькі (торгівельні) мережі, обслуговуючі кооперативи.

Вертикальна інтеграція відбувається між суб'єктами різного профілю та виду діяльності, що діють у різних секторах ринку. У результаті такої інтеграції утворюються холдинги, кластери, тощо. Змішана інтеграція – це поєднання механізмів горизонтальної та вертикальної інтеграції в межах одного ринку, а також, і міжринкову, в результаті якої можуть утворюватись міжгалузеві об'єднання, холдинги, ТНК.

Як вже було визначено раніше, інтеграційні процеси економічних систем базуються на механізмах об'єднання господарюючих суб'єктів, при чому, особливість дій цих механізмів полягає в тому, що інтегруючі суб'єкти не завжди можуть відноситись до одного сектору товарного ринку, і навіть до одного ринку. Мається на увазі, що можлива інтеграція суб'єктів різних ринків. Відповідно, нами пропонуються розглядати інтеграцію за рівнями (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні ринкової інтеграції

1. На рівні суб'єктів господарювання
2. Між суб'єктами одного сектору ринку (горизонтальна)
3. Між суб'єктами одного сектору ринку (вертикальна)
4. Між суб'єктами різних ринків (міжринкова)

Важливим моментом будь яких економічних трансформацій у результаті реформ є визначення та прогнозування наслідків, які ми можемо отримати від цих трансформацій у нашому випадку інтеграції.

Загальновідомо, що інтеграційні процеси, що відбуваються в економіці взагалі і на товарних ринках, зокрема, неоднозначно впливають на процеси розвитку. З одного боку, інтеграція, як процес об'єднання тягне за собою укрупнення суб'єктів ринку, що завдяки ефекту масштабу та скорочення транзакційних витрат, призводить до підвищення ефективності їх діяльності. А з іншого, набуваючи потужності, такі суб'єкти посилюють свою ринкову владу, стаючи домінуючими на ринку, що призводить, як правило, до зловживання цією владою [3, 5, 6, 8, 15]. Прикладів відповідної поведінки таких інтегрованих структур на наших ринках можливо спостерігати чимало. Так, на ринку молока і молочної продукції, великі молокопереробні підприємства проводять свою цінову політику, встановлюючи низькі закупівельні ціни – не вигідні фермерам-виробникам сирого молока. Також поводяться крупні зернотрейдери, скуповуючи за низькими цінами, при відсутності належної державної політики, зерно у середніх і мілких фермерів.

Можливо привести й інші приклади негативної поведінки зловживання крупними інтегрованими суб'єктами на інших ринках, зокрема на ринках плодоовочевої продукції – (агрохолдинги), на ринках нафтопродуктів (нафтотрейдери), на ринках телекомунікаційних послуг (оператори мобільного зв'язку, провайдери) тощо. Подібна картина може спостерігатись на глобальних ринках, на яких діють монопольні структури у вигляді (ТНК) і вихід на які малопотужних національних компаній, зокрема українських, майже неможливі.

В кінцевому рахунку така ситуація призводить до пригнічення інших суб'єктів ринку, що функціонують у інших його секторах. У наших прикладах – це фермерські молочні господарства, виробники зерна та плодоовочевої продукції. З іншого боку, діяльність таких корпорацій створює серйозні бар'єри для виходу на ринок інших суб'єктів, у тому складі іноземних інвесторів. Крім того, таке становище, призводить до виникнення диспропорцій, або асиметрії, на вітчизняних товарних ринках, коли одні сектори його розвинені, а інші - пригнічені і не мають можливості за таких умов розвиватись, тобто накопичувати власні ресурси, або у зв'язку з низькою інвестиційною привабливістю, з вищезначених причин, залучати капітал у цей сектор, у тому числі і іноземних інвесторів. Ці диспропорції приводять до порушення (розривів) відтворювальних циклів на товарних ринках і значних цінових коливань

(як правило, у бік збільшення), від чого, в першу чергу, потерпають споживачі.

Проведений авторами аналіз дозволив спрогнозувати можливі наслідки інтеграції, що відбуваються на товарних ринках (табл.3).

Таблиця 3

Позитивні і негативні наслідки інтеграції

Позитивні	Негативні
1. Укрупнення (ефект масштабу) 2. Залучення інвестицій 3. Залучення технологій 4. Скорочення транзакційних витрат 5. Можливість формування крупнотоварних партій 6. Вихід на зовнішні ринки	1. Домінуюче становище на ринку (зловживання) 2. Нав'язування умов контрагентам (постачальникам, споживачам) 3. Пригнічення діяльності суб'єктів інших секторів 4. Створення бар'єрів виходу на ринок інших суб'єктів (у тому числі іноземних).

Висновки. Стихійні процеси, що відбуваються на ринках, призводять до виникнення диспропорцій, які полягають у тому, що одні сектори ринку, на яких переважає дрібнотоварне виробництво відстають у своєму розвитку від інших секторів, на яких домінують потужні інтегровані структури. Наявність таких диспропорцій стримує розвиток саме тих секторів, де переважають дрібнотоварні виробництва.

Вирішення проблеми ефективної інтеграції, що включає доцільність, вибір раціональних механізмів, форм і напрямів інтеграції, можливе на засадах зваженого регулювання інтеграційних процесів та створення відповідної інституціональної бази, яка має передбачати використання стимулюючих та контролюючих механізмів, а також враховувати економічні інтереси всіх учасників інтеграції та їх гармонізації з інтересами держави в частині розвитку національних ринків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисюк В.М., Деркач Т.В. Теоретико-сутнісний аналіз економічної інтеграції, як економічного процесу/ В.М.Лисюк, Т.В.Деркач //У зб. Економічні інновації. – ПРРЕД НАН України №59. – 2015. – С.194-201.

2. Balassa B. The Theory of Economic Integration. Homewood, IL: Richard D.Irwin, 1961.
3. Лесь Дымань. Чем пожертвовали страны Европы после вступления в ЕС? [Электронный ресурс] (1 декабря 2011 г.)/ Л.Дымань. - Режим доступа: <http://news.tochka.net/100170-chem-pozhertvovali-strany-evropy-posle-vstupleniya-v...>
4. Некоторые аспекты выбора вектора интеграции Украины: моногр./А.И.Амоша. И.П.Булеев, Н.Е.Брюховецкий и др; НАН Украины, Институт экономики промышленности. – Донецк, 2013. – 184 с.
5. Гайдучький П. Україна – ЄС: проблеми інтеграції [Електронний ресурс]/ П. Гайдучький //Зеркало недели. – 2013. – 7 июня. – Режим доступа: http://gazeta.dt.ua/article/print/international/Ukrayina-yes.problem-integraciyi_html.
6. Мунтиян В. Интеграционные устремления Украины и ЕС: ответственный подход/ В. Мунтиян //2000: еженедельник. – 2013. – 14-20 июня. - № 24(657). – С. 1, 4 – С.4.
7. Vladimir A. Dergachev Il divorzio tra Russia e Ucraina. – GEOPOLITICA, vol. 1, no 1 (Primavera 2012) VENT'ANNI DI RUSSIA. – Режим доступа: <http://dergachev.ru/analit/030712.html#>. UcLVOecqxc0.
8. Губерная Г.К. Экономика утерянных возможностей /Г.К.Губерная//Економіка промисловості. – 2008.- №4 (43). – С.202-208.
9. Лысюк В.М. Адаптация украинской экономики к мировым экономическим процессам /В.М.Лысюк // Рыночная экономика: современная теория и практика управления: Сб. науч. тр. ОНУ им. Мечникова. – Т.6. – Вып.6. – Одесса, 2003. – С.299-310.
10. Ушкалова Д.И., Головнин М.Ю. Теоретические подходы к исследованию международной экономической интеграции./ Д.И. Ушкалова, М.Ю. Головнин — М.: Институт экономики РАН, 2011. – 44 с.
11. Деркач Т.В. Місце та роль регіональної економічної інтеграції у процесах глобалізації світової економіки //Економічні інновації. – 2014. - №57. – С. 127-135.
12. Лысюк В.М. Воспроизводственная функция товарных рынков /В.М. Лысюк – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2011. – 225 с.
13. Лисоволик Я.Д. Сущность и перспективы применения стратегии «конкурентной либерализации» во внешнеэкономической политике России / Я.Д. Лисоволик// дис. док. эконом. наук. – М, 2008 - С.286.
14. Сиденко В.Р. Глобализация – европейская интеграция – экономическое развитие: украинская модель. Т.2. Европейская интеграция

и экономическое развитие. НАНУ. Институт экономики и прогнозирования. Киев, 2011. С. 357.

15. Ушачев И.Г. Внутренние и внешние аспекты конкурентоспособности продукции АПК в условиях региональной интеграции и глобализации /И.Г.Ушачев (Доклад на V Междунар. науч.-практ.конф. «Повышение конкурентоспособ. сельхоз. прод. на внутр. и внеш. рынках), Одесск. гос.агр.ун-т. – Одесса, 13-14 июля 2013 г. – 27 С.

Abstract

Lysyuk V.M. Derkach T.V.

Market integration: methodology, principles and mechanisms

The article considers problems of economic integration as an economic phenomenon, and also reveals contents, essence of this concept, mechanisms and components of economic integration as a process and its impact on development of economic systems at various levels. A special attention was paid to research of economic processes occurring in the commodity markets.